

فصلنامه راهبرد دفاعی، سال یازدهم، شماره ۴۲، تابستان ۱۳۹۲

فرماندهی معظم کل قوا: هم اکنون که چهار گوشه کشور را از نظر تهدید مورد بررسی قرار دهیم، دریا در اولویت اول قرار دارد. اینجا (خلیج فارس) یک منطقه عملیاتی است، دائم دارد ناو اینجا عبور می کند. تهدید، تهدید صد درصد بالقوه نیست، بالقوه شبیه بالفعل است، ما باید با امکانات خودمان، بهترین استفاده را بکنیم (۱۳۸۱)

تبیین جایگاه نظامی دریا در راهبرد دفاعی ج.ا. ایران و ارائه راهکارهای تحقق الزامهای آن^۱

علی اکبر رستمی^۲، یعقوب زهدی^۳

تاریخ پذیرش: ۹۲/۱/۳۱

تاریخ دریافت: ۹۱/۱۲/۹

چکیده

راهبرد دفاعی ج.ا. ایران، مسئولیت تعیین اهداف، ابزارها و امکانات و روش های دفاعی برای تأمین امنیت ملی کشور است که با بهره گیری از عوامل قدرت ملی، به بازدارندگی در برابر تهدیدهای بالقوه پرداخته و در صورت شکست بازدارندگی راهبردی، به دفاع از تمامیت ارضی، امنیت ملی و منافع و ارزش های اساسی نظام اسلامی می پردازد. دریاهای پیرامونی کشور، دارای ابعاد تأثیرگذار در راهبرد دفاعی هستند که یکی از این ابعاد اصلی و تأثیرگذار، بُعد نظامی دریاست که در راهبردهای دفاعی و نظامی جایگاه خاصی دارد. ویژگی ها و مزیت های دریاهای پیرامونی، ایران را در زمره کشورهای بحری، گذرگاهی و راهبردی قرار داده است. در این تحقیق تلاش شده است جایگاه نظامی دریا در راهبرد دفاعی ج.ا. ایران، تبیین و از طریق اکتشافی و تحلیلی، راهکارهای تحقق الزامهای آن ارائه گردد.

واژگان کلیدی: دریا، راهبرد دفاعی، جایگاه نظامی، راهکار، الزامها

۱. این مقاله بر مبنای یافته های یکی از طرح های تحقیقاتی انجام شده در مرکز تحقیقات راهبردی دفاعی ارائه شده است.

۲. عضو هیئت علمی دانشگاه جامع امام حسین (ع)

۳. هیئت علمی دانشگاه امام حسین (ع)

۱. کلیات

دریاها، دارای کارکردهای متعددی هستند که در طول تاریخ استفاده بشر از آنها، همواره منشأ کسب درآمد (صادرات، واردات، استفاده از ذخایر انرژی، آبیان، آب مورد نیاز مصرف و...)، تبادلها و تعاملهای فرهنگی، تهاجمهای نظامی و تسخیر سرزمینها و مهمتر از همه، ایجاد قدرت برای کشورهای ساحلی و حتی منشأ استعمار و استثمار بودهاند. دریاها، افزون بر همه کارکردهای یادشده، بهدلیل برخورداری از جنبههای دفاعی و نظامی، دارای کارکردهای بازدارندگی قدرتمندی بوده و هستند که در جنگهای گذشته و معاصر، بهخوبی این ویژگیها را بنمایش گذاشته و در آینده نیز این کارکردها را حفظ خواهند کرد. دریاهای پیرامونی ج.ا.ایران، بهدلیل برخورداری از مزیتهای نسبی و مطلق متنوع و متعددی، استعداد تولید قدرت را داشته و از این طریق، می توانند به عمقبخشی راهبردی، عملیاتی و راهکنشی (تاکتیکی) توان نظامی کشور کمک شایانی نمایند. در این میان، خلیج فارس بهدلیل آنکه محل تلاقی منافع کشورهای جهان است (امامی، ۱۳۹۰)، از مزایا و کارکردهای برجستهتری در این رابطه برخوردار است.

۱-۱. بیان مسئله

راهبرد دفاعی، بخش اصلی راهبرد امنیت ملی کشورهاست و راهبرد امنیت ملی، در بر گیرنده بهره گیری از تمام تواناییهای ملی، در صلح و جنگ است. امنیت، موضوعی احساسی و ذهنی است و بر اساس میزان قدرت کشورها و موقعیت جغرافیایی و ژئوپلیتیکی آنها متغیر است (تهامی، ۱۳۷۴: ۳۰).

برای راهبرد امنیت ملی و یا راهبرد ملی تعاریف گوناگونی وجود دارد که یکی از آنها این گونه است: «علم و هنر به کارگیری همه قدرت کشور، در جهت دفع تهدید یا تهدیدها و تأمین امنیت ملی» (بیلیس و سایرین، ۱۳۶۹: ۲۹). راهبرد دفاعی هر کشور، بر اساس سیاست دفاعی آن کشور تعیین و تدوین می گردد که در طول سیاست امنیت ملی است.

دریاهای پیرامونی ج.ا. ایران، از کانون‌های مهم و کلیدی گذشته، حال و آینده جهان هستند که منافع کشورهای ساحلی و بیشتر کشورهای دنیا در آنها با هم گره خورده است؛ به گونه‌ای که در مورد نقش و جایگاه تنگه هرمز گفته شده است: «هر قدرتی که به تنگه هرمز دست یابد، به خلیج فارس دست خواهد یافت، هر قدرتی که به خلیج فارس دست یابد، بر منابع عظیم انرژی دست خواهد یافت و هر قدرتی که به منابع عظیم انرژی جهان تسلط یابد، بر اقتصاد جهان تسلط خواهد یافت» (تهامی، ۱۳۷۴: ۶۳-۶۲).

مسئله اصلی در تحقیق حاضر، تبیین نقش و جایگاه دریا در راهبرد دفاعی ج.ا. ایران از منظر نظامی و الزام‌هایی است که این جایگاه را محقق می‌سازند. برای عملی شدن و تحقق الزام‌های محقق‌کننده جایگاه دریا در راهبرد دفاعی کشور، ارائه راهکارهای تحقق این الزام‌ها، یکی از ابزارهای اساسی است که بخش مهم و اساسی تحقیق حاضر را تشکیل می‌دهد.

۲-۱. اهمیت و ضرورت تحقیق

۱-۲-۱. اهمیت تحقیق

(۱) شناخت نقش و جایگاه واقعی دریا از منظر نظامی، در راهبرد دفاعی کشور، منجر به درک توانایی‌ها، فرصت‌ها و مزیت‌های دفاعی ملی و محیطی خودی در این دریاهای خواهد شد.

(۲) شناخت و تعیین الزام‌های جایگاه دریا در بُعد نظامی و تأثیر آنها بر راهبردهای سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی و به‌ویژه دفاعی و نظامی، می‌تواند به اصلاح و بهبود راهبردها و راهکارهای کشور، برای سرمایه‌گذاری بیشتر در دریا منجر شود.

(۳) شناخت جایگاه و نقش دریا در ایجاد آمادگی مطلوب دفاعی و نظامی و انجام اقدام‌های بهینه در برابر هرگونه تهدید قدرت‌ها و بازیگران دارای منافع در دریاهای پیرامونی کشور، از دیگر دلایل اهمیت این گونه تحقیق‌ها به‌شمار می‌رود.

- (۴) برشماری مزیت‌ها، فرصت‌ها و قابلیت‌های قابل بهره‌برداری در بُعد نظامی دریا، می‌تواند به کسب آمادگی دفاعی و نظامی از طریق دریا منجر شود.
- (۵) این تحقیق می‌تواند به رفع نواقص و کمبودهای احتمالی موجود و یا آینده و به‌ویژه در زمینه‌های دفاعی در دریا، کمک شایانی کند.
- (۶) سوق دادن مسئولان و دست‌اندرکاران بخش‌های دفاعی و نظامی به داشتن نگاه واقع‌بینانه از دیگر دلایل اهمیت این تحقیق است.
- (۷) پی بردن به نقش دریا در تولید قدرت دفاعی و نظامی و به‌ویژه بازدارندگی راهبردی، دیگر دلیل اهمیت این تحقیق است.
- (۸) اهمیت دیگر این تحقیق، پی بردن به اولویت‌ها در ابعاد چندگانه دریاست.

۲-۲-۱. ضرورت تحقیق

- (۱) دریا به‌عنوان سکوی توسعه اقتصادی ایران است.
- (۲) بی‌توجهی به دریاها موجب، وارد شدن لطمه به نقش و اهمیت منطقه‌ای و جهانی دریاها و پیرامونی کشور می‌شود که محل تلاقی منافع جهانی است.
- (۳) بیش از ۹۰ درصد تبادلهای تجاری کشور به دریاها و پیرامونی وابسته است.
- (۴) هر نوع غفلت از جایگاه و نقش دریا در امنیت ملی کشور، می‌تواند منجر به تأخیر و یا عدم سیاستگذاری‌های لازم و به‌موقع شده و هزینه‌های آینده امنیت ملی را افزایش دهد.

۳-۱. پیشینه تحقیق

بیش از ۴۰۰ منبع فارسی (اعم از کتاب، مقاله و مصاحبه)، بیش از ۵۰ منبع انگلیسی و ۱۰۰ وبگاه و وبلاگ (داخلی و خارجی) مورد بررسی و مطالعه قرار گرفت که از این مجموعه، از بیش از ۲۳۴ اثر فارسی، ۳۳ اثر انگلیسی و ۹۸ وبگاه و وبلاگ داخلی و

خارجی بهره‌برداری شد. این بررسی و مطالعه نشان داد که اسناد، آثار و منابعی که فقط در چارچوب موضوع تحقیق حاضر تدوین شده باشد، قابل مشاهده و یا حداقل، در دسترس نیست، اما در مورد مسائل خلیج فارس و تنگه هرمز، مطالعه‌های موضوعی، همایش، نشست‌های تخصصی و خبرگی زیادی برگزار شده است که منابع آن در دسترس است. از جمله آنها می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

- (۱) همایش‌های بین‌المللی سالانه خلیج فارس از سوی وزارت امور خارجه،
- (۲) طرح تحقیقاتی نیروی دریایی راهبردی از سال ۱۳۹۰ در دانشگاه عالی دفاع ملی،
- (۳) طرح تحقیقاتی «جایگاه دریا در راهبرد دفاعی ج.ا.ایران و راهکاری تحقق الزام‌های آن» در مرکز تحقیقات راهبردی دفاعی،
- (۴) طرح تحقیقاتی تجارب جنگ‌های دریایی در خلیج فارس از سوی مرکز تحقیقات راهبردی دفاعی،
- (۵) طرح‌هایی تحقیقاتی در ارتباط با جنگ‌های دریایی دفاع مقدس از سوی سازمان موزه انقلاب اسلامی،
- (۶) طرح تحقیقاتی «تاریخ نیروی دریایی سپاه» در ۱۲ جلد، از سوی مرکز مطالعات نیروی دریایی سپاه،
- (۷) ارائه مباحثی پیرامون جایگاه دریا توسط فرماندهان نیروهای دریایی ارتش (سیاری، ۱۳۹۰) و سپاه پاسداران انقلاب اسلامی در مرکز تحقیقات راهبردی دفاعی،
- (۸) انجام طرح تحقیقاتی «ظرفیت‌های حقوقی قابل بهره‌برداری علیه حضور غرب در خلیج فارس» به سرپرستی دکتر افشردی و با نظارت دکتر علایی در مرکز تحقیقات راهبردی دفاعی،
- (۹) ارائه مباحث و مقاله‌هایی از سوی دکتر علایی، دکتر متقی و دیگران در نشست‌های تخصصی در مرکز تحقیقات راهبردی دفاعی،
- (۱۰) رساله دکترای عباسعلی سلمانی با نام «مسکونی کردن جزایر».

بررسی‌ها نشان می‌دهد در ارتباط با موضوع الزام‌های تحقق جایگاه دریا و نقش و جایگاه ابعاد هفت‌گانه آن، تحقیقی به‌شکل علمی، عمیق، هدفمند و کاربردی وجود ندارد.

۴-۱. نوع و روش تحقیق

نوع این تحقیق، کاربردی - توسعه‌ای و روش تحقیق آن، توصیفی - تحلیلی است.

۵-۱. هدف‌های تحقیق

۱-۵-۱. هدف اصلی

شناخت و تبیین جایگاه نظامی دریا در راهبرد دفاعی ج.ا. ایران و ارائه راهکارهای تحقق الزام‌های آن، هدف اصلی تحقیق است.

۲-۱-۵. هدف‌های فرعی

- (۱) تبیین جایگاه نظامی خلیج فارس در راهبرد دفاعی ج.ا. ایران،
- (۲) تعیین الزام‌های تأثیرگذار دریا در راهبرد دفاعی ج.ا. ایران،
- (۳) ارائه راهکارهایی تحقق الزام‌های جایگاه نظامی دریا در راهبرد دفاعی ج.ا. ایران.

۶-۱. پرسش تحقیق

از نظر نظامی، دریا در راهبرد دفاعی ج.ا. ایران، در شرایط موجود دارای چه جایگاهی است و در شرایط مطلوب باید دارای چه جایگاهی باشد؟

۷-۱. فرضیه تحقیق

از نظر نظامی، دریا در راهبرد دفاعی ج.ا. ایران، می‌تواند ضمن تولید قدرت، به افزایش توان دفاعی و بازدارندگی راهبردی و گسترش و عمق‌بخشی فرصت‌های کشور در زمان صلح و ایجاد برتری‌های نظامی در صحنه درگیری در سطوح عملیاتی و

راهکنشی، در جنگ‌های احتمالی آینده منجر گردد. جنبه‌های تشریحی، راهکنشی و پشتیبانی دریاهای پیرامونی، مزیت‌ها و نقش‌های دفاعی و نظامی آنها، چنین کارکردهایی را در صحنه نظامی، تسهیل خواهد کرد.

۸-۱. متغیرهای تحقیق

- (۱) متغیر مستقل: راهکارهای تحقق الزام‌ها،
- (۲) متغیر وابسته: جایگاه اقتصادی دریا در راهبرد دفاعی ج.ا. ایران،
- (۳) متغیر مداخله‌گر: راهبرد دفاعی.

۹-۱. روش تحقیق

۹-۱-۱. روش تجزیه و تحلیل آماری یافته‌های تحقیق و اعتبارسنجی داده‌های گردآوری شده از آنجا که تحقیق حاضر از نوع توصیفی - تحلیلی است، در بخش پاسخ به پرسش‌ها و آزمون فرضیه‌ها، با استفاده از آماره‌های توصیفی، به توصیف و تحلیل داده‌های گردآوری شده، پرداخته شده است. همچنین برای تدوین راهکارها، افزون بر آماره‌های توصیفی، از تحلیل محتوا و تحلیل کیفی نیز بهره گرفته شده است. برای تعیین روایی و پایایی پرسشنامه‌ها، از نشست خبرگی و آماره آلفای کرونباخ و برای آزمون فرضیه‌ها از آزمون t یک متغیره استفاده شده است.

۹-۲. معرفی جامعه آماری

جامعه آماری این تحقیق شامل خبرگان، کارشناسان ارشد و مسئولان مسائل دریا بودند که با توجه به ویژگی‌های آنها، حجم آن، ۶۰ تا ۶۵ نفر در نظر گرفته شده و به دو گروه تقسیم شدند:

(۱) جامعه آماری غیرنظامی: که شامل خبرگان، کارشناسان ارشد و مسئولان بخش غیرنظامی و دست‌اندرکار مسئولیت در حوزه‌های مختلف مسائل و امور خلیج فارس هستند.

(۲) جامعه آماری نظامی: که شامل خبرگان، کارشناسان ارشد و مسئولان و فرماندهان رده‌های دریایی و نیروهای نظامی هستند.

۳-۹-۱. حجم نمونه

حجم نمونه برای این تحقیق، بر اساس جدول آماری مورگان، ۵۰ نفر است که هر بخش نظامی و غیرنظامی، شامل ۲۵ نفر است. به دلیل محدودیت تعداد جامعه نمونه (زیر ۱۰۰ نفر)، از روش تمام‌شماری استفاده شده است.

۱۰-۱. روش گردآوری اطلاعات

در این پژوهش برای گردآوری اطلاعات مورد نیاز تحقیق، از روش‌های زیر استفاده شده است:

- (۱) روش کتابخانه‌ای علمی و تخصصی،
- (۲) اسناد و مدارک مرتبط با موضوع،
- (۳) روش میدانی (پیمایشی).

۱۱-۱. ابزارهای گردآوری اطلاعات

- (۱) فیش‌برداری،
- (۲) پرسشنامه.

۲. چارچوب نظری تحقیق

نقش اساسی دریا در راهبردهای دفاعی و نظامی، ایجاد عوامل و مؤلفه‌های قدرت در ابعاد مختلف است. قدرت ایجاد شده توسط دریا و کارکردهای چندبُعدی آن، می‌تواند در سطوح راهبردی، عملیاتی و راهکنشی به منصفه ظهور برسد. یکی از انواع قدرتی که دریا در سطح راهبردی می‌تواند تولید نماید، بازدارندگی راهبردی منطقه‌ای و جهانی است. این بازدارندگی می‌تواند ناشی از موارد زیر باشد:

(۱) ناشی از گره خوردن منافع مشترک نهفته در دریا با منافع منطقه‌ای و جهانی (وابستگی متقابل اقتصادی)،

(۲) ناشی از آسیب‌پذیری منافع منطقه‌ای و جهانی در دریا (بالا بودن این آسیب‌پذیری‌ها، در تصمیم‌های دشمن برای بحران‌سازی و درگیری‌های نظامی، تأثیر کاهنده دارد)،

(۳) ناشی از شرایط و ویژگی‌های منحصر به فرد راهبردی، عملیاتی و راهکنشی دریا (ظرفیت‌های محیطی، به دلیل آثار مثبت در طرح‌ریزی و اجرای عملیات‌های نظامی، می‌تواند منجر به موفقیت گردد)،

(۴) ناشی از موقعیت ژئوپلیتیکی و ژئواکونومیکی دریا و تعامل‌های جهانی در آن (اشتراک منافع جهانی در یک منطقه، می‌تواند به تقویت بازدارندگی آن کمک نماید)،

(۵) ناشی از جایگاه و موقعیت ج.ا.ایران (جایگاه و موقعیت ایران، می‌تواند به اجرای بهتر راهبرد دفاعی آن و افزایش ملاحظه‌ها و نگرانی‌های کشورهای دیگر در درگیری‌های احتمالی آینده کمک نماید)،

برخی از کارشناسان نیز بر این اعتقادند که این بازدارندگی در مورد دریا، می‌تواند ناشی از عوامل و متغیرهایی مانند «شرایط داخلی و به‌ویژه وضعیت و شرایط سواحل کشور»، «شرایط متحدان، رقبا و یا مخالفان»، «شرایط و ویژگی‌های جغرافیایی (اعم از ویژگی‌های ثابت و متغیر دخیل)»، «انسجام و یا عدم انسجام داخلی» و «وجود

اتحادها و ائتلاف‌ها و یا عدم وجود اتحادها و ائتلاف‌های منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای» باشد (شمخانی، ۱۳۹۱).

در تدوین راهبرد امنیت ملی و به تبع آن، راهبردهای دفاعی و نظامی برآمده از آن، مسائل نظامی مختلفی مانند اینکه کشور باید به چه تسلیحاتی دست یابد؟، چه حمله‌های تروریستی ممکن است علیه منافع کشور روی دهد؟، کشورهای رقیب و دشمن در صورت جنگ احتمالی، از چه توانمندی‌های نظامی برخوردار خواهند بود؟، برای مقابله با توانمندی‌های دشمن، از چه ابزارهایی استفاده می‌شود؟، مطرح می‌شوند. با توجه به پیشرفت‌های فنی در ساخت جنگ‌افزارها و خصلت جهانی تهدیدهای بالقوه، استحکامات مرزی کشورها دیگر به آسانی گذشته، توانایی مقابله با خطرات را نخواهند داشت. از این رو با توجه به اوضاع جدید جهانی و راهبردهای نظامی متناسب با آن، در بُعد نظامی، کشور باید توانایی‌هایی را در اختیار داشته باشد که برخی از آنها عبارتند از:

- (۱) توانایی و امکانات برقراری امنیت ملی در کشور،
 - (۲) توانایی‌های تسلیحاتی متعارف برای بازدارندگی و پیروزی در جنگ‌ها،
 - (۳) امکانات نیروی پلیس و نیروهای امدادی بشردوستانه.
- همچنین جوانب غیرنظامی باید به شکل کافی تأمین مالی شده و سازماندهی شوند تا اقتدار، مسئولیت‌پذیری و پاسخگو بودن آنها افزایش یابد. از سوی دیگر، با توجه به سمت و سوی تهدیدهای نظامی ج.ا.ایران که بیشتر دارای گرایش و صبغه دریایی است، دریا در راهبرد دفاعی ج.ا.ایران، دارای جایگاه خاصی است و در سال‌های اخیر، بر این نقش و جایگاه افزوده شده است. در تأیید این رویکرد، فرمانده نیروی دریایی سپاه (دریادار علی فدوی) با اشاره به سفر اخیر حضرت آیت‌الله خامنه‌ای به بندرعباس، دریا را «خط مقدم» جمهوری اسلامی و آمریکا را «دشمن» ایران توصیف کرد و گفت: «اگر آنها بخواهند حرکتی بکنند، احتمالاً از دریا خواهد بود» (آرین، ۱۳۹۰).

امیر دریابان علی شمشانی نیز خیلی پیش‌تر از این، در سال ۱۳۶۸ که فرماندهی نیروی دریایی را بر عهده داشت و نیز در زمان تصدی وزارت دفاع، معتقد به همین تعریف از تهدید بوده و بر اساس همین راهبرد، عمل کرده است. ایشان در همان زمان، معتقد بود که تهدید آینده ج.ا.ایران از دریاست و یا پاسخ آن در دریا خواهد بود.

دلیل مهم دیگر، افزایش رقابت نظامی و صنعتی کشورها در بهره‌گیری از ظرفیت‌های راهبردی دریاست. در ادبیات نظامی دنیا، نیروی دریایی کشوری که بتواند ضمن حضور در سطح دریاها، در اقیانوس‌ها نیز به‌طور مستمر حضور و دریاوردی داشته باشد و مأموریت خود را به‌خوبی انجام دهد، یک نیروی دریایی راهبردی است.

به‌همین منظور، ج.ا.ایران در رهنامه (دکترین) دفاعی خود، ضمن توجه به سایر حوزه‌های دفاعی (زمینی، هوایی، دفاع الکترونیک و...)، اقتدار دریایی را با توجه به مرزهای حساس و طولانی در دریای عمان، خلیج فارس و دریای خزر، در دستورکار قرار داده است. امیر شمشانی در نقد این وضعیت، معتقد است که اقتدار دریایی الزاما و یا فقط از جنس دریایی (شناوری) به تنهایی نیست، بلکه متناسب با ظرفیت‌های بالفعل و بالقوه دشمن، به ترکیبی از توانایی‌ها و ظرفیت‌های ملی نیاز است (شمخانی، ۱۳۹۱).

وقتی فرمانده معظم کل قوا، در سفر اخیر خود به بندرعباس می‌فرمایند: «دریا برای یک کشور، یک فرصت بزرگ برای پیشرفت و حفظ منافع ملی است. فواید دریا برای یک کشور و یک ملت، فواید راهبردی است؛ فواید بزرگ و کلان است» (بیانات فرماندهی معظم کل قوا در بازدید از ناوگان جنوب نداجا - بندرعباس، مورخه ۱۳۹۰/۵/۱)، نشان از اهمیت و جایگاه دریا در راهبرد امنیت ملی ایران، سطح بالای منافع ملی و منافع امنیت ملی ایران در دریا، و در نهایت، اهمیت بالا و روزافزون ظرفیت‌های راهبردی دریا در پیشرفت، توسعه و توان دفاعی کشور دارد.

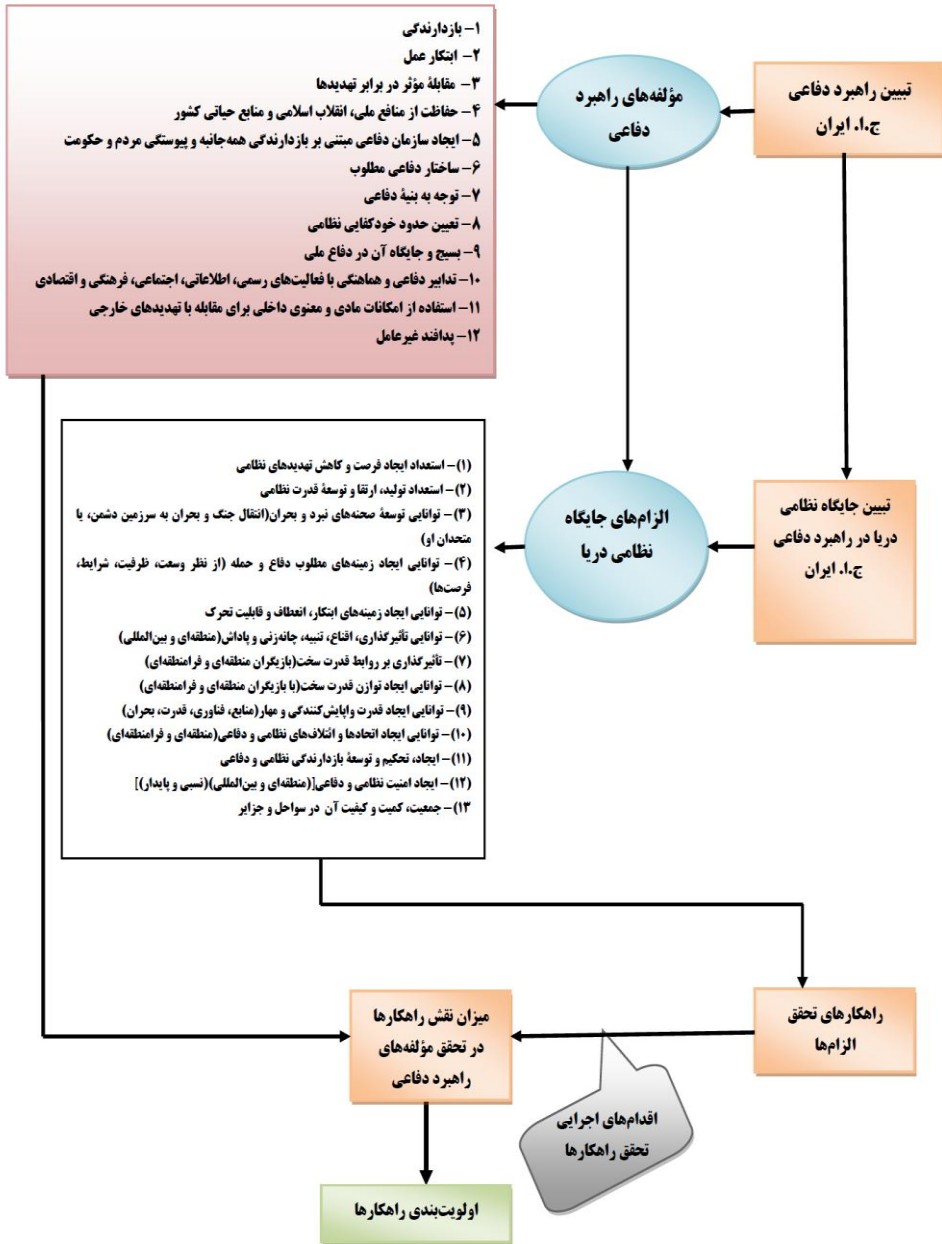
مهم‌ترین منافع ملی ایران در دریا شامل امنیت و ثبات دریاها، پیرامونی و مرزهای آنها، عدم حضور نظامی بیگانگان، عدم مداخله کشورهای خارجی، توسعه اقتصادی و

بهره‌برداری از منابع سطحی و زیرسطحی دریاها، تعامل سازنده و همگرایانه با همسایگان ساحلی در دریاها، توسعه زیرساخت‌های راهبردی دریایی و ساحلی، توسعه منابع انسانی، حفاظت از محیط‌زیست دریایی و ساحلی، مراعات قوانین و حقوق بین‌المللی دریاها از سوی همه کشورهای دارای منافع در حاشیه دریاها، پیرامونی، و در نهایت، حضور و سیادت مقتدرانه دفاعی در دریا و به‌ویژه در خلیج فارس می‌باشد.

موضوع مهم دیگر، نمایش اقتدار نظامی کشور در اقصی نقاط جهان است که افزون بر اعتباربخشی به راهبرد دفاعی و بازدارندگی کشور، می‌تواند بهره‌برداری از دریاها در جهت توسعه کشور و افزایش عمق راهبرد دفاعی را بهبود بخشیده و توسعه دهد. برخورداری از چنین نیرویی که بتواند در آب‌های آزاد و ماوراء بحار به عملیات نظامی و یا حتی نمایش قدرت دست بزند، مستلزم پشتوانه‌ها و پشتیبانی‌های متعددی مانند پشتیبانی اطلاعاتی راهبردی، پشتیبانی هوایی دوردست، پشتیبانی پدافندی و سایر پشتیبانی‌های مورد لزوم یک نیروی دریایی در آب‌های آزاد است (شمخانی، ۱۳۹۱).

در بُعد نظامی، دریا می‌تواند عامل بسیار مهمی در توسعه صحنه‌های عملیات و نبرد علیه نیروهای دریایی دشمن باشد. بهره‌گیری از دریا توسط نیروهای مقتدر دریایی، می‌تواند خنثی‌کننده مزیت‌های مختلف و متعدد دشمن در زمان جنگ بوده و در زمان صلح نیز عامل مهم بازدارنده در برابر تهدیدها و مقابله با تهدیدهای منطقه‌ای و بین‌المللی باشد.

شکل شماره ۱. الگوی مفهومی تحقیق

۳. جنبه‌های نظامی دریا

یکی از جنبه‌های تأثیرگذار در دفاع دریایی، مشخصه‌های منطقه عملیاتی است که در سه مؤلفه اصلی جوّ و هواشناسی، زمین و دریا، خلاصه می‌شود. باید دید که در این منطقه، امکان به‌کارگیری واحدهای مدافع و مهاجم مقدور می‌باشد یا خیر؟ (سلمانی، ۱۳۸۳: ۴۵-۴۴).

در ادامه، جنبه‌های عمده نظامی دریا در دو بُعد جنبه‌های تشریحی و طبیعی، و جنبه‌های راهکنشی، مورد بررسی و تحلیل قرار می‌گیرند.

۳-۱. جنبه‌های تشریحی و طبیعی دریا

دریا مانند هر منطقه عملیاتی دیگری، دارای مؤلفه‌ها و جنبه‌های تشریحی و طبیعی است که نقشی اساسی در یک عملیات نظامی دارند. متغیرهای اصلی که مورد بررسی و تحلیل قرار می‌گیرند، شامل موارد زیر است:

۳-۱-۱. شکل سواحل: مژرس (دندان‌های)، غیرمنظم و ناهموار بودن شکل سواحل، باعث ایجاد خورها و بریدگی‌های متعددی در سواحل می‌شود که می‌تواند محل‌های مناسبی را برای اختفا و پوشش شناورهای کوچک، نیروها و تجهیزات و تسلیحات ایجاد نماید (سلمانی، ۱۳۸۵: ۴۵-۴۴ و جمالی، ۱۳۸۰: ۱۳۸۰).

۳-۱-۲. جنس سواحل و بستر دریا: جنس سواحل در دریاها متفاوت است. در بخش‌هایی ممکن است بیشتر سواحل از نوع جلگه‌های آبرفتی و خاک رُس باشد و در بخش‌هایی ممکن است از رشته ارتفاعاتی موازی با ساحل تشکیل شده باشد که می‌تواند مواضع پدافندی ساحلی مطلوبی را ایجاد نماید. بستر دریاها نیز در قسمت‌های مختلف، دارای ترکیبات متفاوتی است. این تفاوت ممکن است بر اثر بادهای منطقه‌ای و جریان آب در بستر دریا ایجاد و حفظ شود (فقیهی، ۱۳۷۲: ۱۳۸).

۳-۱-۳. ناهمواری‌های سواحل

۳-۱-۳-۱. برجستگی‌ها: ارتفاعات مهم سواحل، نقش قابل ملاحظه‌ای بر روند عملیات‌های نظامی در دفاع و تهاجم دارند. برخی از این ارتفاعات ممکن است عمود بر دریا و برخی ممکن است موازی با آن باشد که هر کدام تأثیر متفاوتی در بازدارندگی، دفاع و حمله دارند.

۳-۱-۳-۲. زه‌کشی‌ها (فرورفتگی‌ها): عمده سواحل دریاها، تحت تأثیر جزر و مد دریا بوده و اشکال و عوارض متعددی را با کارکردهای متنوع پدید آورده است. رودهایی که به ساحل وارد می‌شوند، به‌عنوان دهلیزهایی هستند که می‌توانند در عملیات نظامی نقش ایفا کنند. تعداد ۱۳ رودخانه از سواحل ایران به خلیج فارس می‌ریزند که برخی از آنها عبارتند از: اروندرود، بهمن‌شیر، رود مند، رودخانه میناب و رودهای دیگر.

۳-۱-۴. جزایر: یکی از عوارضی که نقش‌های مهمی در عمق‌بخشی به راهبردهای نظامی و دفاعی نقش مهمی دارند، جزایر هستند. جزایر می‌توانند تسهیلات و مزیت‌های زیادی را در ابعاد نظامی، دفاعی، اقتصادی و ... در اختیار کشورهای ساحلی قرار دهند.

۳-۱-۵. وجود عوارض طبیعی و یا مصنوعی: این عوارض به‌ویژه عوارض حساس در جزایر و دریا مهم بوده و تصرف آنها برای هر کدام از طرفین نبرد، مزیت ایجاد می‌کند.

۳-۱-۶. جنبه‌های تشریحی دریا: از دیگر متغیرهایی که باید در مورد منطقه عملیات دریایی مورد تحلیل قرار گیرند، جنبه‌های تشریحی منطقه عملیات دریایی است که عمده آنها شامل موارد زیر است:

۳-۱-۶-۱. جزر و مد و امواج دریا: در دریاها، به‌طور معمول، جریان جزر و مد در هر چهار ساعت روی می‌دهد. دوره تلاطم دریا در خلیج فارس و دیگر دریاها پیرامونی ایران، در بیشتر موارد کوتاه است و به‌ندرت تا چند روز طول می‌کشد (فقیهی، ۱۳۷۲: ۱۴۲-۱۴۱).

۲-۱-۳. جریان‌های دریایی: گردش جریان بادهای رایج در محیط‌های دریایی، جریان‌های مختلفی را ایجاد می‌کند که دارای نقش‌های متنوعی در دفاع و تهاجم و به‌ویژه در بحث مین‌ریزی هستند.

۷-۱-۳. عوامل اقلیمی، جوّی و هواشناسی: به‌دلیل تأثیر متغیرهایی مانند ابر، بارندگی، برف، باد و طوفان، درجه حرارت، جداول مختصات تاریکی و روشنایی، و طلوع و غروب ماه، بر فعالیت‌های نظامی در سطوح مختلف، بررسی آنها در قالب بررسی منطقه عملیاتی انجام می‌شود. در خلیج فارس، در طول ماه‌های دی و بهمن، درجه حرارت هوا به پایین‌ترین مقدار خود تنزل می‌کند. در این هنگام، درجه حرارت هوا در قسمت شمال‌غربی خلیج فارس بین ۱۵ تا ۱۶ درجه و در تنگه هرمز به ۲۱ درجه سانتیگراد می‌رسد. در نیمه تابستان که گرم‌ترین زمان است، در قسمت‌های مرکزی خلیج فارس، دمای هوا به ۴۸ تا ۵۲ درجه هم می‌رسد. مقدار متوسط بارندگی سالانه بین ۱۰۰ تا ۲۰۰ میلیمتر است. بارندگی منحصر به ماه‌های زمستان بوده و به‌طور معمول در یک مدت زمان ۴ تا ۵ ماه در طول تابستان، هیچ‌گونه بارندگی در این سواحل روی نمی‌دهد (فقیهی، ۱۳۷۲: ۱۴۶-۱۴۵).

۲-۳. جنبه‌های پشتیبانی

۱-۲-۳. پشتیبانی از عملیات نظامی بسیار با اهمیت است و امروزه از آن به‌عنوان یکی از نیازهای اساسی جنگ یاد می‌کنند. متغیرهایی مانند تجهیزات، تسلیحات، آماد و تدارکات عمومی و تخصصی، تغذیه و یا به‌عبارتی تأمین طبقات آمادی مختلف، در حیطه این بررسی و تحلیل هستند. گستردگی سواحل دریاها و وجود جزایر متعدد در آب‌های دریاها، وجود جمعیت زیاد در سواحل، بنادر و جزایر، تسهیلات لازم برای پشتیبانی نیروهای رزمی را در فواصل مناسب و حتی نزدیک خطوط مقدم در عمق آب‌های منطقه، فراهم می‌آورد.

۲-۲-۳. جنبه‌های پشتیبانی در دریا، در صورت فراهم شدن، می‌تواند مزایای زیادی را در راهبرد دفاعی ایجاد نماید. برخی از این مزایا شامل موارد زیر هستند:

(۱) تقویت دفاع از سواحل و جزایر با اتکا بر توان مردمی و بسیج که اصل پایان‌ناپذیری دفاع را محقق می‌کند،

(۲) باعث کاهش هزینه‌های دفاعی و نظامی در سطوح مختلف خواهد شد،

(۳) بسیاری از ادعاهای حقوقی علیه جزایر و اختلاف‌های مرزی و ارضی را کم‌رنگ می‌کند،

(۴) می‌تواند به افزایش رونق اقتصادی در منطقه و به‌ویژه در جزایر کمک شایانی نماید،

(۵) در زمان صلح، می‌تواند به افزایش حاکمیت ج.ا.ایران بر جزایر و به‌ویژه جزایر مورد اختلاف منجر شود،

(۶) می‌تواند چند لایه دفاعی در جلوی مرزهای دریایی کشور ایجاد کرده و باعث افزایش عمق دفاعی کشور و تلف شدن زمان به ضرر مهاجم و به سود مدافع شود. این بحث به‌ویژه در مورد جزایر مصداق دارد؛ زیرا جزایر به‌عنوان لایه‌های دفاعی مقدم، دوم و حتی سوم (متوالی)، باعث ایجاد تأخیرهای متوالی در دستیابی دشمن به ساحل اصلی کشور و خاک اصلی (و سایر جزایر) می‌گردند (سلمانی، ۱۳۸۳: ۴۰).

۳-۲-۳. مؤلفه مهم دیگر، پشتیبانی دفاع مردمی از سواحل و جزایر است. نقش مردم در پشتیبانی از عملیات دفاعی، از موضوع‌های بسیار مهم در دفاع ملی و راهبرد دفاعی کشور است. آیا مردم حاضر به دفاع از سرزمین، سواحل و جزایر هستند؟ آیا مردم تمایل دارند اسلحه به‌دست گرفته و حتی دارایی خود را برای دفاع سرمایه‌گذاری کنند؟ آیا در زمان مختل شدن فعالیت‌های روزمره و یا ایجاد بحران و گره در عملیات‌های رزمی، حاضرند در کنار نیروهای مسلح به دفاع بپردازند؟ آیا حاضرند

امکانات خود از قبیل انواع شناورها و... را در اختیار واحدهای مسلح قرار دهند؟ (سلمانی، ۱۳۸۵: ۴۵).

۳-۳. جنبه‌های عملیاتی و راهکنشی دریا

عمده‌ترین جنبه‌های عملیاتی و راهکنشی منطقه عملیات دریایی، در موارد زیر خلاصه می‌شود:

۳-۳-۱. اختفا و پوشش: بیشتر جنگ‌ها، بر پوشش و اختفا متکی هستند، اما در صحنه جنگ در دریا، به دلیل عدم وجود عوارض طبیعی، وجود جزایر، غنیمت بسیار بزرگی است. زمانی که این جزایر فاقد مواضع و استحکام‌های طبیعی لازم و کافی باشند و یا چگونگی آرایش جغرافیایی این عوارض تناسب چندانی با مسئله دفاع نداشته باشد، باید به ایجاد استحکام‌ها و مواضع مصنوعی روی آورد (سلمانی، ۱۳۸۵: ۴۰). وجود جزایر متعدد و دارای وسعت زیاد و برخوردار از عوارض طبیعی قابل توجه در دریا، می‌تواند این جنبه عملیاتی و راهکنشی را در جنگ‌های آینده، تأمین نماید. جزایر به‌عنوان سرپل‌های مناسب برای ادامه عملیات نظامی خودی، تمرکز قوا و استقرار امکانات لازم آمادی و هدایتی، ضریب پیروزی را افزایش داده و عملیات نظامی در عمق دریاها و سواحل، را تسهیل می‌کنند. جزایر به‌عنوان پناهگاهی قابل اعتماد در دفاع غیرعامل برای انواع شناورها، نفرات و تسلیحات و تجهیزات به‌شمار می‌روند و باعث می‌شوند که دشمن در کشف و شناسایی آنها با مشکل مواجه گردد. وجود جزایر باعث می‌شود که عمق آب‌های سرزمینی و حتی آب‌های داخلی افزایش یابد.

۳-۳-۲. دید و تیر: منظور از دید و تیر، فراهم بودن تسهیلات و امکاناتی برای اشراف دیده‌بانی بر میدان نبرد و با استفاده از آن، اجرای دقیق و هدایت‌شده آتش‌های مستقیم و غیرمستقیم بر روی مواضع دشمن و یا هدف‌های تعیین‌شده در آن مواضع می‌باشد. در دریاها، امکانات دید و تیر فراوانی در سواحل و جزایر وجود دارد که اشراف

اطلاعاتی خوبی را بر آب‌ها و صحنه‌های نبرد اطراف ایجاد می‌کند. ارتفاعات ساحلی که بیشتر موازی با ساحل هستند و نیز ارتفاعات موجود در جزایر، می‌توانند به‌خوبی این تسهیلات را برای دید و تیر ایجاد کنند. ارتفاعات و برجستگی‌های مهم از نظر تجهیزاتی که متکی به دید و تیر مستقیم هستند (سلمانی، ۱۳۸۳: ۵۲) و یا مواضعی که می‌توانند دیده‌بانی مناسب را برای آتش سلاح‌های غیرمستقیم فراهم آورند، در سواحل، نزدیکی سواحل و یا در جزایر، قابل توجه هستند. وجود ارتفاعات ساحلی در مجاورت خطوط اصلی کشتیرانی در دریاها و به‌ویژه در تنگه هرمز، باعث می‌شوند که تأمین امنیت نفت‌کش‌ها، کشتی‌های تجاری و ناوهای جنگی، در تنگه هرمز، از اهمیت خاصی برخوردار شود (سلمانی، ۱۳۸۵: ۱۸۳).

۳-۳-۳. معابر وصولی: در منطقه عملیات زمینی، معبر وصولی بر اساس نوع رده یگان‌ها برای هر کدام از یگان‌های عمل‌کننده تعیین می‌شود (رستمی، ۱۳۸۳: ۶۷). در منطقه عملیات دریایی، معبر وصولی، تفاوت‌هایی با زمین دارد؛ زیرا در منطقه عملیات دریایی به‌جز در مواردی که چند جزیره به‌شکل یک خط پدافندی موازی یا عمود بر سمت حرکت شناورها باشند، منطقه سیال بوده و هر بخشی از دریا را می‌توان به‌عنوان معبر وصولی در نظر گرفت. تعیین حد این معبر وصولی در دریا بستگی به «درجه جداسازی (تفکیک)»^۱ قراردادی میان یگان‌های شناوری دارد.

۳-۳-۴. عوارض حساس: عارضه حساس در یک عملیات سنتی و متعارف، عبارت است از منطقه‌ای که تصرف یا واپایش آن، مزیت قابل ملاحظه‌ای را برای نیروی تصرف‌کننده و یا واپایش‌کننده در برداشته باشد (رستمی، ۱۳۸۳: ۶۵). عارضه حساس در شرایط جنگ هسته‌ای، عارضه‌ای است که با فرض به‌کارگیری سلاح هسته‌ای علیه آن، همچنان تمام یا بخشی از مزیت خود را حفظ کند. در دریاها، عوارض حساس متعددی

1. Degree of Separation

وجود دارد که تصرف و یا واپایش آنها توسط یکی از متخاصمان، می تواند مزیت های راهکنشی فراوانی را ایجاد نماید. مهم ترین این عوارض حساس، شامل موارد زیر هستند:

۱-۳-۳-۴. جزایر: جزایر بزرگ و کوچک و قابل استقرار ج.ا.ایران در آب های این منطقه، به دلیل وسعت زیاد و قرار گرفتن در نقاط مختلف دریا، سرپل های بسیار خوب و ارزنده ای برای هر کدام از متخاصمان ایجاد می کنند.

۲-۳-۳-۴. خورها و خلیج ها: این خورها و خلیج ها، می توانند در ایجاد اختفا و پوشش مناسب برای استقرار یگان های سطحی، تسلیحات و تجهیزات و سایر تدارکات مورد نیاز، نقش قابل توجهی در کاهش تلفات، ایجاد غافلگیری برای حمله به یگان های دشمن و سایر امکانات و تسهیلات، بر عهده بگیرند.

۳-۳-۳-۴. ارتفاعات: ارتفاعات موجود در سواحل و جزایر و به ویژه ارتفاعاتی که به موازات سواحل کشور کشیده شده اند، به دلیل ایجاد مواضع پدافندی، ایجاد اختفا و پوشش، ایجاد دید و تیر و دیده بانی بر صحنه های نبرد راهکنشی منطقه عملیاتی، می توانند مزایا و فرصت های قابل توجهی برای نیروهای خودی و در صورت اشغال توسط دشمن، برای او پدید آورند.

۴-۳-۳-۴. سکوها و تأسیسات نفتی: این تأسیسات به دلیل برخورداری از سطح و فضای کافی برای استقرار نفرات و تسلیحات سبک و نیمه سبک، از نقش خوبی در دیده بانی، اختفا و پوشش، اجرای آتش و سایر مزایا برخوردار هستند.

۴. یافته های تحقیق

۴-۱. یافته های کلیدی نظری (جایگاه دریا در بُعد نظامی)

(۱) دریا، دارای جایگاه و کارکردهای قابل توجهی در راهبرد دفاعی ج.ا. ایران

است.

(۲) جنبه‌های تشریحی و طبیعی، ریخت‌شناسی زمین و ناهمواری‌های دریا، فرصت‌ها و مزیت‌های عملیاتی و راهکنشی زیادی را برای یگان‌های سطحی، زیرسطحی و سایر عملیات‌های دریایی ایجاد می‌کند.

(۳) وجود سواحل طولانی، خورها و خلیج‌های متعدد در سراسر سواحل دریا، یکی از جنبه‌هایی است که می‌تواند مباحثی مانند اختفا و پوشش را برای یگان‌های سطحی کوچک و نیروها و تجهیزات و تسلیحات نظامی ایجاد نماید.

(۴) برجستگی‌ها و ارتفاعات سلسله‌ای موجود در سواحل و موازی بودن آنها با سواحل دریا، مواضع پدافندی کارآمدی را برای نیروهای نظامی پدید آورده است.

(۵) ویژگی‌های راهبردی اقتصادی، ژئوپلیتیکی و ژئواستراتژیکی دریا، ظرفیت ایجاد بازدارندگی در سطح راهبردی نظامی را دارد.

(۶) جزایر متعدد ایران در آب‌های خلیج فارس و به‌ویژه در مدخل تنگه هرمز، توانایی‌ها و مزیت‌های نظامی ایران را در سطوح راهبردی، عملیاتی و راهکنشی، افزایش داده است.

(۷) کم بودن عمق آب در سواحل و به‌ویژه در سواحل جنوبی خلیج فارس، محدودیت‌های عملیاتی و راهکنشی فراوانی را برای استقرار، تردد و تحرک شناورهای نظامی بزرگ ایجاد کرده است.

(۸) جنبه‌های راهکنشی مناسب دریاها و عوارض طبیعی موجود در آنها، فرصت‌ها و مزیت‌های فراوانی را از منظر دید و تیر، اختفا و پوشش، اشراف اطلاعاتی بر تحرکات دشمن، رصد صحنه عملیات و نبرد، تسهیل اجرای آتش علیه مواضع و شناورهای دشمن و سایر جنبه‌های راهکنشی مورد نیاز، در اختیار قرار می‌دهند.

۲-۴. یافته‌های آماری (کمی) تحقیق

برای استفاده از دیدگاه خبرگان در دو بخش نظامی و غیرنظامی، مراحل زیر در این تحقیق طی شده است:

- (۱) مبانی نظری و ادبیات تحقیق از طریق مطالعه کتابخانه‌ای و میدانی استخراج شد.
- (۲) چارچوب نظری تحقیق استخراج گردید و از طریق آن، الزام‌های مورد نظر در بُعد نظامی در ۱۲ الزام کلیدی تدوین شد.
- (۳) الگوی تدوین راهکار استخراج گردید تا در چارچوب و سلسله‌مراتب فرایندی آن، به راهکاری مورد نظر، دسترسی حاصل شود.
- (۴) الزام‌های (شاخص‌های) استخراج شده، به گویه‌ها و در نهایت، به پرسش تبدیل شد. این پرسشنامه در دو وضعیت موجود و مطلوب به پاسخگویان، ارائه شد. سپس روایی و پایایی آنها از طریق، نشست خبرگی در مرکز تحقیقات راهبردی دفاعی س.ک.ن.م و نیز از طریق نرم‌افزار SPSS و آزمون آلفای کرونباخ، به شرح جدول‌های زیر مورد بررسی قرار گرفت:

جدول شماره ۱. آزمون آلفای کرونباخ پرسشنامه بُعد نظامی دریا در وضع موجود

پایایی		
تعداد شاخص‌ها	آلفای کرونباخ مبتنی بر شاخص‌های استاندارد شده	آلفای کرونباخ
۱۳	,۹۴۴	,۹۴۱

جدول شماره ۲. آلفای کرونباخ پرسشنامه بُعد نظامی دریا در وضع مطلوب

پایایی		
تعداد شاخص‌ها	آلفای کرونباخ مبتنی بر شاخص‌های استاندارد شده	آلفای کرونباخ
۱۳	,۸۹۰	,۸۹۰

(۵) گویه‌ها در قالب پرسشنامه‌های مدون، به قضاوت آرای خبرگان نظامی و غیرنظامی با ویژگی‌های مورد نظر در جامعه آماری، سپرده شد. در نهایت، ۴۵ پاسخنامه از پاسخنامه‌های توزیع شده (۸۵ پاسخنامه)، گردآوری شد و مورد بررسی و تحلیل آماری قرار گرفت.

(۶) پس از استخراج نتایج و تحلیل آماری داده‌های گردآوری شده، فرضیه‌های فرعی و اصلی تحقیق از طریق آزمون t مورد آزمون قرار گرفت.

(۷) پس از تجزیه و تحلیل یافته‌های آماری، بر اساس درجه اهمیت (وزن)، فراوانی وزنی، میانگین‌ها، اولویت الزام‌های جایگاه نظامی دریا استخراج گردید.

(۸) راهکارهای مورد نظر، با استفاده از ترکیبی از الزام‌ها و تحلیل اولویت‌های استخراج شده، تدوین گردیدند.

(۹) راهکارهای استخراج شده، اولویت‌بندی گردیدند.

(۱۰) ملاحظه‌ها و اقدام‌های اجرایی جزئی‌تری برای تسهیل در اجرای راهکارها، پیشنهاد گردید.

۵. نتایج کمی تحقیق

۵-۱. فراوانی آماری پاسخگویان

جدول شماره ۳. میزان توجه به بُعد نظامی دریا در راهبرد دفاعی ج.ا.ایران در شرایط موجود

سطوح آزمون	فراوانی	درصد فراوانی	ارزش فراوانی	فراوانی وزنی
خیلی کم	۳	۶/۶۷	۱	۳
کم	۱۲	۲۶/۶۶	۲	۲۴
زیاد	۲۳	۵۱/۱۱	۳	۶۹
خیلی زیاد	۷	۱۵/۵۶	۴	۲۸
جمع	۴۵	۱۰۰	---	۱۲۴
میانگین شرایط موجود				۲/۸۸۸۹

جدول بالا حاکی است که ۳۳/۳۳ درصد از پاسخ‌دهندگان، معتقدند که میزان توجه به بُعد نظامی دریا در شرایط موجود، کم و خیلی کم است و در مجموع ۶۶/۶۷ درصد میزان توجه به آن را زیاد و خیلی زیاد می‌دانند که ۵۱/۱۱ درصد توجه را زیاد و ۱۵/۵۶ درصد نیز توجه را خیلی زیاد می‌دانند.

جدول شماره ۴. آمار توصیفی مربوط به شرایط مطلوب

آمار توصیفی								
	تعداد	محدوده	کمینه	بیشینه	میانگین		انحراف معیار استاندارد	واریانس
	آمار	آمار	آمار	آمار	آمار	خطای استاندارد شده	آمار	آمار
مقادیر	۴۵	۲,۰۰	۲,۰۰	۴,۰۰	۲,۸۸۹	۱,۰۱۶۱	۶,۸۱۶۵	۴۶۵
مقادیر معتبر	۴۵							

جدول شماره ۵. لزوم توجه به بُعد نظامی دریا در راهبرد دفاعی ج.ا.ایران در شرایط مطلوب

سطح آزمون	فراوانی	درصد فراوانی	ارزش فراوانی	فراوانی وزنی
خیلی کم	۰	۰	۱	۰
کم	۴	۸/۸۹	۲	۸
زیاد	۵	۱۱/۱۱	۳	۱۵
خیلی زیاد	۳۶	۸۰	۴	۱۴۴
جمع	۴۵	۱۰۰	---	۱۶۷
میانگین شرایط مطلوب				۳/۸۵۳۷

جدول بالا حاکی است که تنها ۸/۸۹ درصد از پاسخ‌دهندگان، معتقدند که لزوم توجه به بُعد نظامی دریا در شرایط مطلوب، باید کم باشد و در مجموع ۹۱/۱۱ درصد لزوم توجه به آن را زیاد و خیلی زیاد می‌دانند که ۱۱/۱۱ درصد، لزوم توجه را زیاد و ۸۰ درصد نیز لزوم توجه را خیلی زیاد می‌دانند.

جدول شماره ۶. آمار توصیفی مربوط به شرایط موجود و مطلوب

آمار توصیفی								
	تعداد	محدوده	کمینه	بیشینه	میانگین		انحراف معیار استاندارد شده	واریانس
	آمار	آمار	آمار	آمار	آمار	خطای استاندارد شده	آمار	آمار
مقادیر	۴۵	۲,۰۰	۲,۰۰	۴,۰۰	۳,۸۲۲۲	۰,۰۶۵۸۲	۰,۲۴۱۵۳	۰,۱۹۵
مقادیر معتبر	۴۵							

جدول شماره ۷. فراوانی میزان توجه به الزام‌های بُعد نظامی دریا در شرایط موجود و مطلوب

لزوم توجه به بُعد نظامی دریا در شرایط مطلوب					میزان توجه به بُعد نظامی دریا در شرایط موجود					الزام‌ها
خیلی کم	کم	زیاد	خیلی زیاد	خیلی کم	کم	زیاد	خیلی زیاد	خیلی زیاد	زیاد	
۰	۴	۵	۳۶	۳	۱۲	۳۳	۷			
لزوم توجه به الزام‌ها در شرایط مطلوب					میزان توجه به الزام‌ها در شرایط موجود					الزام‌ها
خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد	خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد	
۰	۰	۲	۱۱	۳۳	۰	۴	۱۳	۲۳	۵	استعداد ایجاد فرصت و کاهش تهدیدهای نظامی
۰	۰	۱	۹	۳۵	۱	۷	۱۳	۱۹	۵	استعداد تولید، ارتقا و توسعه قدرت نظامی
۰	۰	۱	۱۴	۳۰	۴	۴	۲۰	۱۱	۶	توانایی توسعه صحنه‌های نبرد و بحران (انتقال جنگ و بحران به سرزمین دشمن، یا متحان او)
۰	۲	۱	۱۰	۳۲	۲	۳	۲۰	۱۳	۷	توانایی ایجاد زمینه‌های مطلوب دفاع و حمله (از نظر وسعت، ظرفیت، شرایط، فرصت‌ها)
۰	۱	۲	۱۳	۲۹	۱	۳	۱۵	۲۱	۵	توانایی ایجاد زمینه‌های ابتکار، انعطاف و قابلیت تحرک
۰	۰	۲	۱۰	۳۳	۱	۴	۱۹	۱۵	۶	توانایی تأثیرگذاری، اتمام، تنبیه، چانه‌زنی و پاداش (منطقه‌ای و بین‌المللی)
۰	۰	۲	۲۰	۳۳	۱	۵	۲۰	۱۳	۶	تأثیرگذاری بر روابط قدرت سخت (بازیگران منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای)
۰	۰	۳	۱۳	۲۹	۴	۵	۱۲	۱۸	۶	توانایی ایجاد توازن قدرت سخت (با بازیگران منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای)
۰	۰	۳	۱۲	۳۰	۰	۳	۲۰	۱۵	۷	توانایی ایجاد قدرت و پایش‌کنندگی و مهار (منابع، فناوری، قدرت، بحران)
۰	۱	۳	۱۹	۲۲	۲	۱۹	۹	۸	۷	توانایی ایجاد اتحادها و ائتلاف‌های نظامی و دفاعی (منطقه‌ای، فرامنطقه‌ای)
۰	۱	۳	۱۳	۲۸	۰	۴	۲۱	۱۵	۵	ایجاد تحکیم و توسعه بازدارندگی نظامی و دفاعی
۰	۱	۴	۱۴	۲۶	۲	۳	۱۸	۱۵	۷	ایجاد امنیت نظامی و دفاعی (منطقه‌ای و بین‌المللی) (نسبی و پایدار)
۰	۱	۴	۱۴	۲۶	۱	۴	۱۹	۱۳	۸	جمعیت، کمیت و کیفیت آن در سواحل و جزایر
۰	۰/۵۴	۲/۲۸	۱۳/۱۳	۲۸/۵۰	۱/۴۶	۵/۱۳	۱۶/۸۵	۱۶/۰۸	۶/۱۵	میانگین فراوانی‌ها

جدول شماره ۸. وزن الزام‌های بُعد نظامی دریا در راهبرد دفاعی ج.ا. ایران (در شرایط موجود)

ضریب وزنی نرمال شده (درجه اهمیت)	میانگین شرایط موجود	فراوانی وزنی (شرایط موجود)	
۰/۰۸۱۶۶	۳/۶۴۴	۱۶۴	استعداد ایجاد فرصت و کاهش تهدیدهای نظامی
۰/۰۷۷۱۸	۳/۴۴۴	۱۵۵	استعداد تولید، ارتقا و توسعه قدرت نظامی
۰/۰۷۳۶۹	۳/۲۴۴	۱۴۶	توانایی توسعه صحنه‌های نبرد و بحران (انتقال جنگ و بحران به سرزمین دشمن، یا متحدان او)
۰/۰۷۷۱۸	۳/۴۴۴	۱۵۵	توانایی ایجاد زمینه‌های مطلوب دفاع و حمله (از نظر وسعت، ظرفیت، شرایط، فرصت‌ها)
۰/۰۸۰۱۸	۳/۵۷۸	۱۶۱	توانایی ایجاد زمینه‌های ابتکار، انعطاف و قابلیت تحرک
۰/۰۷۷۶۹	۳/۴۶۷	۱۵۶	توانایی تأثیرگذاری، اقیان، تنبیه، چانه‌زنی و پاداش (منطقه‌ای و بین‌المللی)
۰/۰۷۶۱۹	۳/۴	۱۵۳	تأثیرگذاری بر روابط قدرت سخت (بازیگران منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای)
۰/۰۷۵۷۰	۳/۳۷۸	۱۵۲	توانایی ایجاد توازن قدرت سخت (با بازیگران منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای)
۰/۰۸۰۱۸	۳/۵۷۸	۱۶۱	توانایی ایجاد قدرت و اپایش‌کنندگی و مهار (منابع، فناوری، قدرت، بحران)
۰/۰۶۶۱۴	۲/۹۷۸	۱۳۴	توانایی ایجاد اتحادها و ائتلاف‌های نظامی و دفاعی (منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای)
۰/۰۷۷۶۹	۳/۴۶۷	۱۵۶	ایجاد، تحکیم و توسعه بازدارندگی نظامی و دفاعی
۰/۰۷۸۱۹	۳/۴۸۹	۱۵۷	ایجاد امنیت نظامی و دفاعی (منطقه‌ای و بین‌المللی) (نسبی و پایدار)
۰/۰۷۸۶۸	۳/۵۱۱	۱۵۸	جمعیت، کمیت و کیفیت آن در سواحل و جزایر
۱	۴۴/۶۲۲		جمع میانگین‌ها

جدول شماره ۹. وزن الزام‌های بُعد نظامی دریا در راهبرد دفاعی ج.ا. ایران (در شرایط مطلوب)

ضریب وزنی نرمال شده (درجه اهمیت)	میانگین شرایط مطلوب	فراوانی وزنی (شرایط مطلوب)	
۰/۰۸۱۶۶	۴/۶۶۷	۲۱۰	استعداد ایجاد فرصت و کاهش تهدیدهای نظامی
۰/۰۸۰۱۶	۴/۷۵۶	۲۱۴	استعداد تولید، ارتقا و توسعه قدرت نظامی
۰/۰۷۸۲۷	۴/۶۴۴	۲۰۹	توانایی توسعه صحنه‌های نبرد و بحران (انتقال جنگ و بحران به سرزمین دشمن، یا متحدان او)
۰/۰۷۷۵۳	۴/۶۰	۲۰۷	توانایی ایجاد زمینه‌های مطلوب دفاع و حمله (از نظر وسعت، ظرفیت، شرایط، فرصت‌ها)
۰/۰۷۶۷۸	۴/۵۵۶	۲۰۵	توانایی ایجاد زمینه‌های ابتکار، انعطاف و قابلیت تحرک
۰/۰۷۹۰۳	۴/۶۸۹	۲۱۱	توانایی تأثیرگذاری، اقیان، تنبیه، چانه‌زنی و پاداش (منطقه‌ای و بین‌المللی)
۰/۰۷۵۲۹	۴/۴۶۷	۲۰۱	تأثیرگذاری بر روابط قدرت سخت (بازیگران منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای)
۰/۰۷۷۱۶	۴/۵۷۸	۲۰۶	توانایی ایجاد توازن قدرت سخت (با بازیگران منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای)
۰/۰۷۷۵۳	۴/۶۰	۲۰۷	توانایی ایجاد قدرت و اپایش‌کنندگی و مهار (منابع، فناوری، قدرت، بحران)
۰/۰۷۳۷۹	۴/۳۷۸	۱۹۷	توانایی ایجاد اتحادها و ائتلاف‌های نظامی و دفاعی (منطقه‌ای، فرامنطقه‌ای)
۰/۰۷۶۰۳	۴/۵۱۱	۲۰۳	ایجاد، تحکیم و توسعه بازدارندگی نظامی و دفاعی
۰/۰۷۴۹۰	۴/۴۴۴	۲۰۰	ایجاد امنیت نظامی و دفاعی (منطقه‌ای و بین‌المللی) (نسبی و پایدار)
۰/۰۷۴۹۰	۴/۴۴۴	۲۰۰	جمعیت، کمیت و کیفیت آن در سواحل و جزایر
۱	۵۹/۳۳۴		جمع میانگین‌ها

جدول شماره ۱۰. وزن (درجه اهمیت) بُعد نظامی دریا در شرایط موجود و مطلوب (در مقایسه با سایر ابعاد دریا)

ردیف	بُعد	فراوانی وزنی (موجود)	میانگین وزنی (در شرایط موجود)	ضریب وزنی نرمال شده (درجه اهمیت)	فراوانی وزنی (مطلوب)	میانگین وزنی (در شرایط مطلوب)	ضریب وزنی نرمال شده (درجه اهمیت)
۱	بُعد ژئوپلیتیکی و سیاسی	۱۱۳	۲/۶۸۸۹	۰/۱۵۳۲	۱۶۹	۳/۸۰	۰/۱۴۷۵
۲	بُعد اقتصادی	۱۰۸	۲/۳۷۷۸	۰/۱۳۵۴	۱۶۷	۳/۷۷۷۸	۰/۱۴۶۷
۳	بُعد اجتماعی و فرهنگی	۱۰۲	۲/۱۳۳۳	۰/۱۲۱۵	۱۶۴	۳/۶۰	۰/۱۳۹۸
۴	بُعد نظامی	۱۲۴	۲/۸۸۸۹	۰/۱۶۴۶	۱۶۷	۳/۸۲۲۲	۰/۱۴۹۴
۵	بُعد ژئواستراتژیکی	۱۱۹	۲/۷۱۱۱	۰/۱۵۴۴	۱۶۸	۳/۷۳۳۳	۰/۱۴۵۰
۶	بُعد زیست محیطی	۱۰۰	۲/۲۶۶۷	۰/۱۲۹۱	۱۴۶	۳/۳۳۳۳	۰/۱۲۹۴
۷	بُعد حقوقی	۱۱۰	۲/۴۸۸۹	۰/۱۴۶۸	۱۶۲	۳/۶۸۸۹	۰/۱۴۳۲
	جمع	---	۱۷/۵۵۵۶	۱	---	۲۵/۷۵۵۵	۱

جدول بالا نشان می‌دهد که از نظر وزن (درجه اهمیت)، شرایط ابعاد هفت گانه و

بُعد نظامی در میان آنها، به شرح جدول زیر می‌باشد:

جدول شماره ۱۱. اولویت‌بندی ابعاد در شرایط موجود و مطلوب

ردیف	بُعد	اولویت در شرایط موجود	اولویت در شرایط مطلوب
۱	بُعد ژئوپلیتیکی و سیاسی	۳	۲
۲	بُعد اقتصادی	۵	۳
۳	بُعد اجتماعی و فرهنگی	۷	۶
۴	بُعد نظامی	۱	۱
۵	بُعد ژئواستراتژیکی	۲	۴
۶	بُعد زیست محیطی	۶	۷
۷	بُعد حقوقی	۴	۵

بر اساس نظرات جامعه آماری (پاسخگویان) بُعد نظامی، در شرایط موجود، دارای

اولویت اول (با وزن ۰/۱۶۴۶) و در شرایط مطلوب، نیز باید دارای اولویت اول (با وزن

۰/۱۴۹۴) باشد. برای بُعد نظامی دریا، ۱۳ الزام تعریف و تعیین شده است که وزن هر

کدام از آنها در تحلیل‌های آماری بالا به تفکیک تعیین شده که در جدول زیر به شکل یک‌جا نمایش داده شده‌اند.

جدول شماره ۱۲. الزام‌ها و وزن آنها در شرایط موجود و مطلوب

الزام‌ها	وزن در شرایط موجود	وزن در شرایط مطلوب
استعداد ایجاد فرصت و کاهش تهدیدهای نظامی	۰/۰۸۱۶۶	۰/۰۷۸۶۶
استعداد تولید، ارتقا و توسعه قدرت نظامی	۰/۰۷۷۱۸	۰/۰۸۰۱۶
توانایی توسعه صحنه‌های نبرد و بحران (انتقال جنگ و بحران به سرزمین دشمن یا متحدان او)	۰/۰۷۲۶۹	۰/۰۷۸۲۷
توانایی ایجاد زمینه‌های مطلوب دفاع و حمله (از نظر وسعت، ظرفیت، شرایط و فرصت‌ها)	۰/۰۷۷۱۸	۰/۰۷۷۵۳
توانایی ایجاد زمینه‌های ابتکار، انعطاف و قابلیت تحرک	۰/۰۸۰۱۸	۰/۰۷۶۷۸
توانایی تأثیرگذاری، اقناع، تنبیه، چانه‌زنی و پاداش (منطقه‌ای و بین‌المللی)	۰/۰۷۷۶۹	۰/۰۷۹۰۳
تأثیرگذاری بر روابط قدرت سخت (بازیگران منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای)	۰/۰۷۶۱۹	۰/۰۷۵۲۹
توانایی ایجاد توازن قدرت سخت (با بازیگران منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای)	۰/۰۷۵۷۰	۰/۰۷۷۱۶
توانایی ایجاد قدرت و اپایش‌کنندگی و مهار (منابع، فناوری، قدرت، بحران)	۰/۰۸۰۱۸	۰/۰۷۷۵۳
توانایی ایجاد اتحادها و ائتلاف‌های نظامی و دفاعی (منطقه‌ای، فرامنطقه‌ای)	۰/۰۶۶۷۴	۰/۰۷۳۷۹
ایجاد، تحکیم و توسعه بازدارندگی نظامی و دفاعی	۰/۰۷۷۶۹	۰/۰۷۶۰۳
ایجاد امنیت نظامی و دفاعی (منطقه‌ای و بین‌المللی) (نسبی و پایدار)	۰/۰۷۸۱۹	۰/۰۷۴۹۰
جمعیت، کمیت و کیفیت آن در سواحل و جزایر		
جمع	۱	۱

جدول بالا نشانگر میزان جذابیت و یا مطلوبیت هر کدام از الزام‌هایی است که برای این بُعد تعریف شده است. چنانچه از جدول بالا بر می‌آید، در شرایط موجود، بالاترین وزن متعلق به الزام ۱ و کمترین وزن متعلق به الزام ۱۰ است. بر همین اساس، در شرایط مطلوب، بالاترین وزن متعلق به الزام ۲ و کمترین وزن متعلق به الزام ۱۲ است. وزن‌های استخراج شده در جدول بالا، میزان اهمیت و یا وزن هر کدام از شاخص‌ها را در دو وضعیت موجود و مطلوب نشان می‌دهد.

۲-۵. آزمون فرضیه اصلی

در مقدمه مقاله این فرضیه مطرح گردید که از نظر نظامی، دریا در راهبرد دفاعی ج.ا.ایران، می تواند ضمن تولید قدرت، به افزایش توان دفاعی و بازدارندگی راهبردی و گسترش و عمق بخشی فرصت های کشور در زمان صلح و ایجاد برتری های نظامی در صحنه درگیری در سطوح عملیاتی و راهکنشی، در جنگ های احتمالی آینده گردد. جنبه های تشریحی، راهکنشی و پشتیبانی دریاها را پیرامونی، مزیت ها و نقش های دفاعی و نظامی آنها، چنین کارکردهایی را در صحنه نظامی، تسهیل خواهد کرد. برای آزمون این فرضیه، از آزمون t یک متغیره استفاده شد که نتایج آن برای وضعیت مطلوب به شرح جدول زیر است:

جدول شماره ۱۳. آزمون T

آزمون یک طرفه T						
ردیف	مقدار آزمون = *					
	t	درجه آزادی	Sig. (2-tailed)	انحراف از میانگین	درجه اطمینان ۹۵٪	
					حد پائین	حد بالا
۱	۶۸,۹۴۷	۴۴	,۰۰۰	۴,۷۱۱۱۱	۴,۵۷۳۴	۴,۸۴۸۸
۲	۷۱,۰۰۰	۴۴	,۰۰۰	۴,۷۳۳۳۳	۴,۵۹۹۰	۴,۸۶۷۷
۳	۷۶,۲۳۱	۴۴	,۰۰۰	۴,۷۷۷۷۸	۴,۶۵۱۵	۴,۹۰۴۱
۴	۷۱,۰۰۰	۴۴	,۰۰۰	۴,۷۳۳۳۳	۴,۵۹۹۰	۴,۸۶۷۷
۵	۵۲,۶۳۴	۴۴	,۰۰۰	۴,۵۷۷۷۸	۴,۴۰۲۵	۴,۷۵۳۱
۶	۴۸,۶۳۹	۴۴	,۰۰۰	۴,۵۳۳۳۳	۴,۳۴۵۵	۴,۷۲۱۲
۷	۵۲,۱۴۷	۴۴	,۰۰۰	۴,۵۵۵۵۶	۴,۳۷۹۵	۴,۷۳۱۶
۸	۴۷,۸۰۹	۴۴	,۰۰۰	۴,۴۴۴۴۴	۴,۲۵۷۱	۴,۶۳۱۸
۹	۴۵,۵۳۲	۴۴	,۰۰۰	۴,۴۸۸۸۹	۴,۲۹۰۲	۴,۶۸۷۶
۱۰	۵۱,۷۴۰	۴۴	,۰۰۰	۴,۵۳۳۳۳	۴,۳۵۶۸	۴,۷۰۹۹
۱۱	۵۵,۱۵۷	۴۴	,۰۰۰	۴,۵۱۱۱۱	۴,۳۴۶۳	۴,۶۷۵۹
۱۲	۴۸,۱۰۰	۴۴	,۰۰۰	۴,۴۸۸۸۹	۴,۳۰۰۸	۴,۶۷۷۰
۱۳	۵۰,۹۷۹	۴۴	,۰۰۰	۴,۴۶۶۶۷	۴,۲۹۰۱	۴,۶۴۳۲
۱۴	۵۱,۱۵۸	۴۴	,۰۰۰	۴,۴۸۸۸۹	۴,۳۱۲۱	۴,۶۶۵۷

بر اساس داده‌های این جدول، با درجه اطمینان ۹۵٪، بُعد نظامی دریا در راهبرد دفاعی ج.ا. ایران، دارای تأثیر است. چنانچه در جدول اولویت‌بندی ابعاد، این جایگاه در شرایط کنونی در اولویت اول قرار دارد که داده‌های کمی حاکی است که در شرایط مطلوب نیز باید همان اولویت اول را حفظ کند.

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

(۱) نتیجه‌گیری

بر اساس نظرات جامعه آماری (پاسخگویان)، در شرایط موجود، بُعد نظامی دارای اولویت اول (با وزن ۰/۱۶۴۶) بوده و در شرایط مطلوب نیز باید دارای اولویت اول (با وزن ۰/۱۴۹۴) باشد. برای این بُعد، ۱۳ الزام تعریف و تعیین شده است که وزن هر کدام از آنها در تحلیل‌های آماری بالا به تفکیک تعیین شده است. بر اساس درجه‌های اهمیت این بُعد در شرایط موجود و مطلوب و درجه اهمیت هر کدام از الزام‌های تخصیصی این بُعد، تعداد ۱۰ راهکار برای تحقق الزام‌های جایگاه نظامی دریا، به شرح زیر، استخراج گردید:

(۱) بازتعریف آمایش سرزمینی نظامی مرزهای دریایی، بر اساس تهدیدزایی و توسعه دریای پایه، از طریق پوشش شبکه‌ای پدافند عامل و غیرعامل و توسعه صحنه‌های نبرد در سراسر مرزهای دریایی (تحقق الزام‌ها: ۱، ۲، ۳ و ۱۳)،

(۲) ایجاد ائتلاف دفاعی - نظامی با کشورهای همسایه در حوزه‌های دریایی و در سطح راهبردی، برای افزایش امنیت ملی و منطقه‌ای، از طریق قراردادهای دو یا چندجانبه دفاعی و نظامی (تحقق الزام‌ها: ۱۰ و ۱۲)،

(۳) اطمینان‌بخشی به کشورهای همسایه در حوزه‌های دریایی ایران، در جهت تأمین امنیت پایدار و ثبات سیاسی و امنیتی ملی و منطقه‌ای و به‌ویژه در خلیج فارس و تنگه هرمز، از طریق کاهش حساسیت‌ها و تنش‌های سیاسی و امنیتی طرفین (تحقق الزام‌ها: ۷، ۹ و ۱۲)،

- (۴) افزایش و ارتقای بازدارندگی راهبردی نظامی و به‌ویژه در بُعد ظرفیت‌های ناهمگون، از طریق دیپلماسی نظامی فعال، نمایش قدرت، اعتباربخشی به راهبردهای نظامی و دیپلماسی رسانه‌ای و روانی کارآمد، برای تأثیرگذاری بر روابط بازیگران منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای و ایجاد توازن قدرت سخت (تحقق الزام‌ها: ۷، ۸ و ۱۱)،
- (۵) تلاش برای کاهش احساس نیاز کشورهای همسایه به حضور نظامی بیگانگان در حوزه‌های دریایی، از طریق اتخاذ راهبردهای اقناع، چانه‌زنی، تنبیه و پاداش با همسایگان (تحقق الزام: ۶)،
- (۶) ایجاد تمهیدهای لازم (توسعه بسیج دریایی) برای افزایش نقش و مشارکت جمعیت بومی و ساحلی کشور (به‌ویژه در جزایر)، در راهبردهای دفاعی و نظامی، برای افزایش عمق و سهم دفاع مردمی و افزایش و تحکیم بازدارندگی دفاعی و نظامی (تحقق الزام‌ها: ۴، ۱۱ و ۱۳)،
- (۷) تصویب قوانین، مقررات، سیاست‌ها و برنامه‌های کلان، در راستای حمایت از توسعه دریاپایه و الزام‌های دفاعی آن در برنامه‌های توسعه ملی، در راستای ایجاد امنیت پایدار در حوزه‌های دریایی کشور (تحقق الزام: ۱۲)،
- (۸) توسعه متوازن بخش‌های دفاعی - نظامی و سایر بخش‌های ملی (اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و...)، در راستای ایجاد ظرفیت و قابلیت برای دفاع و تأمین امنیت آنها در شرایط بحران و اضطرار (تحقق الزام‌ها: ۱، ۲ و ۱۳)،
- (۹) ساماندهی شرایط و ظرفیت‌های جغرافیایی و طبیعی دریا و تدوین راهبردهای عملیاتی و راهکنشی مطلوب برای بهره‌گیری از آنها در شرایط اضطرار، در راستای ایجاد اختلال در امنیت انرژی، انسداد تنگه هرمز و توسعه بحران به فراتر از آب‌های ساحلی کشور (تحقق الزام‌ها: ۱، ۳، ۴ و ۱۳)،

(۱۰) استفاده از وسعت، ظرفیت، شرایط، فرصت‌ها و فضاهای محیطی حوزه‌های دریایی (به‌ویژه خلیج فارس، تنگه هرمز و دریای عمان) برای ایجاد شرایط و فضای مناسب دفاع و حمله در هنگام لزوم (تحقق الزام‌ها: ۱، ۲، و ۴).

اولویت‌بندی و اعتبارسنجی این راهکار، از طریق جامعه خبره و با ماتریس تاپ‌سیس^۱ انجام شده است. برای این کار، پرسشنامه دوم تهیه شده و راهکارهای ارائه‌شده در معرض قضاوت ۱۲ نفر از خبرگان قرار داده شد که نتایج پس از تحلیل، مشخص گردید. چگونگی اولویت‌بندی راهکارهای یادشده، پس از انجام محاسبه‌ها و تحلیل‌های آماری از طریق ماتریس تاپ‌سیس و نظر خبرگان، در میان ۷۱ راهکار در کل ابعاد دریا، به شرح جدول زیر است:

جدول شماره ۱۴. اولویت‌بندی راهکارهای ارائه‌شده

ردیف	بُعد	محدوده راهکار	اولویت‌بندی راهکار												
			۱۳	۱۲	۱۱	۱۰	۹	۸	۷	۶	۵	۴	۳	۲	۱
۱	بُعد ژئوپلیتیکی و سیاسی دریا	R1-R11	--	--	۲	۱	۸	۹	۱۰	۵	۶	۱۱	۳	۴	۷
۲	بُعد اقتصادی دریا	R12-R24	۱۸	۲۴	۱۶	۱۷	۱۵	۲۱	۱۴	۱۳	۲۳	۱۲	۲۲	۲۰	۱۹
۳	بُعد فرهنگی و اجتماعی دریا	R25-R35	--	--	۳۵	۲۸	۲۹	۳۴	۳۰	۳۳	۳۲	۳۱	۲۶	۲۵	۲۷
۴	بُعد نظامی دریا	R36-R45	--	--	--	۳۸	۴۳	۴۴	۳۶	۴۲	۳۷	۴۵	۴۰	۴۱	۳۹
۵	بُعد ژئواستراتژیکی دریا	R46-R55	--	--	--	۴۸	۵۵	۵۰	۵۴	۵۳	۵۱	۴۷	۵۲	۴۹	۴۶
۶	بُعد زیست محیطی دریا	R56-R65	--	--	--	۶۱	۶۰	۶۴	۵۸	۵۹	۶۳	۶۲	۵۷	۶۵	۵۶
۷	بُعد حقوقی دریا	R66-R71	--	--	--	--	--	--	--	۶۸	۶۹	۷۱	۶۷	۷۰	۶۶
	جمع	۷۱													

بر این اساس، اولویت‌بندی راهکارهای جایگاه نظامی دریا در این تحقیق، از میان ۷۱ راهکار استخراج شده برای ابعاد هفت‌گانه جایگاه دریا در راهبرد دفاعی ج.ا. ایران، به شرح جدول زیر است:

جدول شماره ۱۵. اولویت‌بندی راهکارهای جایگاه نظامی دریا

اولویت	راهکار	شماره راهکار
۶	اطمینان‌بخشی به کشورهای همسایه در حوزه‌های دریایی ایران، در جهت تأمین امنیت پایدار و ثبات سیاسی و امنیتی ملی و منطقه‌ای و به‌ویژه در خلیج فارس و تنگه هرمز، از طریق کاهش حساسیت‌ها و تنش‌های سیاسی و امنیتی طرفین	R39
۱۰	تصویب قوانین، مقررات، سیاست‌ها و برنامه‌های کلان، در راستای حمایت از توسعه دریاپایه و الزام‌های دفاعی آن در برنامه‌های توسعه ملی، در راستای ایجاد امنیت پایدار در حوزه‌های دریایی کشور	R41
۱۲	افزایش و ارتقای بازدارندگی راهبردی نظامی و خاصه در بُعد ظرفیت‌های ناهمگون، از طریق دیپلماسی نظامی فعال، نمایش قدرت، اعتباربخشی به راهبردهای نظامی، و دیپلماسی رسانه‌ای و روانی کارآمد، برای تأثیرگذاری بر روابط بازیگران منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای و ایجاد توازن قدرت سخت	R40
۱۴	استفاده از وسعت، ظرفیت، شرایط، فرصت‌ها و فضاهای محیطی حوزه‌های دریایی (به‌ویژه خلیج فارس، تنگه هرمز و دریای عمان) برای ایجاد شرایط و فضای مناسب دفاع و حمله در هنگام لزوم	R45
۲۲	ساماندهی شرایط و ظرفیت‌های جغرافیایی و طبیعی دریا و تدوین راهبردهای عملیاتی و راهکنشی مطلوب برای بهره‌گیری از آنها در شرایط اضطرار، در راستای ایجاد اختلال در امنیت انرژی، انسداد تنگه هرمز و توسعه بحران به فراتر از آب‌های ساحلی کشور	R37
۲۴	تلاش برای کاهش احساس نیاز کشورهای همسایه به حضور نظامی بیگانگان در حوزه‌های دریایی، از طریق اتخاذ راهبردهای اکتعاق، چانه‌زنی، تنبیه و پاداش	R42
۳۴	بازتعریف آمایش سرزمینی نظامی مرزهای دریایی، بر اساس تهدیدزایی و توسعه دریاپایه، از طریق پوشش شبکه‌های پدافند عامل و غیرعامل و توسعه صحنه‌های نبرد در سراسر مرزهای دریایی	R36
۳۶	توسعه متوازن بخش‌های دفاعی - نظامی و سایر بخش‌های ملی (اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و...)، در راستای ایجاد ظرفیت و قابلیت برای دفاع و تأمین امنیت آنها در شرایط بحران و اضطرار	R44
۳۹	ایجاد تمهیدهای لازم (توسعه بسیج دریایی) برای افزایش نقش و مشارکت جمعیت بومی و ساحلی کشور (به‌ویژه در جزایر)، در راهبردهای دفاعی و نظامی، برای افزایش عمق و سهم دفاع مردمی و افزایش و تحکیم بازدارندگی دفاعی و نظامی	R43
۴۱	ایجاد ائتلاف دفاعی - نظامی با کشورهای همسایه در حوزه‌های دریایی و در سطح راهبردی، برای افزایش امنیت ملی و منطقه‌ای، از طریق قراردادهای دو یا چندجانبه دفاعی و نظامی	R38

(۲) پیشنهادها

(۲-۱) پیشنهادهای پژوهشی

(۱) به دلیل تخصصی بودن این موضوع، برای انجام این گونه پژوهش‌ها، لازم است محققان از پشتیبانی‌های تخصصی در زمینه‌های اسناد و دیدگاه خبرگان هر بخش، برخوردار باشند.

(۲) اتکای این پژوهش‌ها به مطالعات کمی، بسیار خوب است، اما مشروط بر اینکه محققان بتوانند از همه اعضای جامعه نمونه به راحتی و در فرصت کافی و مناسب، استفاده کنند. متأسفانه به دلیل مشغله‌های کاری، بیشتر خبرگان صاحب نظریه و متخصص در این موارد، قابل دسترس نبوده و این مطالعات با فقدان دیدگاه‌های آنها مواجه هستند. پیشنهاد می‌شود تدابیر و تمهیداتی اندیشیده شود تا این مسئله به طریق مناسب و کاربردی حل شود.

(۲-۲) پیشنهادهای سازمانی

(۱) دیدگاه خبرگان در بخش کمی این مطالعه که در اولویت‌بندی راهکار تجلی یافته، نشان می‌دهد که راهکار اطمینان بخشی به کشورهای همسایه در حوزه‌های دریایی ایران، در جهت تأمین امنیت پایدار و ثبات سیاسی و امنیتی ملی و منطقه‌ای و به ویژه در خلیج فارس و تنگه هرمز، از طریق کاهش حساسیت‌ها و تنش‌های سیاسی و امنیتی طرفین، از بالاترین اولویت‌ها برخوردار است. از این رو، سیاست‌هایی که منجر به این راهکار می‌شوند، باید در دستورکار قرار گیرند.

(۲) تصویب قوانین، مقررات، سیاست‌ها و برنامه‌های کلان، در راستای حمایت از توسعه دریایاپایه و الزام‌های دفاعی آن در برنامه‌های توسعه ملی، در راستای ایجاد امنیت پایدار در حوزه‌های دریایی کشور؛ راهکار دیگری است که از نظر نمونه آماری، در رده

دوم اولویت‌های راهبردی است. سیاست‌های مرتبط با این موضوع نیز می‌تواند به ایجاد امنیت پایدار منجر گردد.

(۳) برای تکمیل سیاست‌های مرتبط با این راهکار، استفاده از محتوای دیگر راهکارها ضروری است که در اولویت‌های پایین‌تری قرار دارند.

منابع و مآخذ

۱. آرین، حسین (۱۳۹۰/۶/۵)، بومی کردن امنیت خلیج فارس و توهم قدرت، قابل دسترسی در: *وبگاه رادیو فردا*.
۲. اقتداری، احمد (۱۳۵۶)، *خلیج فارس*، تهران، شرکت سهامی کتاب‌های جیبی.
۳. امامی، محمدعلی (۱۳۹۰)، نگاهی به موقعیت خلیج فارس و نقش قدرت‌های فرامنطقه‌ای در آن، قابل دسترسی در: www.persiangulfstudies.com
۴. بیانات فرماندهی معظم کل قوا در بازدید از ناوگان جنوب نداجا - بندرعباس، مورخه ۱۳۹۰/۵/۱
۵. بیلیم، جان و سایرین (۱۳۶۹)، *استراتژی معاصر*، ترجمه هوشمند میرفخرایی، تهران، دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی.
۶. تهامی، سید مجید (۱۳۷۴)، *امنیت ملی و تهدیدات*، تهران، دانشگاه عالی دفاع ملی.
۷. جمالی، علی (۱۳۸۰)، *تعیین مناسب‌ترین زیردریایی جهت به‌کارگیری در خلیج فارس*، رساله کارشناسی ارشد، تهران، دانشکده فرماندهی و ستاد سپاه.
۸. رستمی، علی‌اکبر (۱۳۸۳)، *طرح‌ریزی عملیات اطلاعات دریایی*، تهران، دافوس سپاه پاسداران انقلاب اسلامی.
۹. سلمانی، عباسعلی (۱۳۸۳)، *طرح‌ریزی عملیات دریایی*، تهران، مرکز تدوین متون درسی سپاه.
۱۰. سلمانی، عباسعلی (۱۳۸۵)، *نقش مسکونی کردن جزایر ابوموسی، تنب بزرگ و کوچک در دفاع از آنها و ارائه الگوی مناسب جهت سکونت دائم*، رساله دکتری، تهران، دانشگاه عالی دفاع ملی.
۱۱. سیاری، حبیب‌الله (۱۳۹۰) (سخنرانی)، *جایگاه دریا در راهبرد دفاعی ج.ا. ایران*، تهران، مرکز تحقیقات راهبردی دفاعی.
۱۲. شمشانی، علی (۱۳۹۱) (نظرات ایشان در جلسه ارائه این طرح)، *نقد طرح تحقیقاتی حاضر*.
۱۳. فقیهی، محمدرضا (۱۳۷۲)، *اصول هواشناسی دریایی و پیش‌بینی هوا در یگان‌های شناور*، تهران، دانشکده فرماندهی و ستاد سپاه.